

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Muğam - dünənin, bu günün və gələcəyin musiqisi

Beynəlxalq Azərbaycan Muğamı Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2019

Tərtibçilər:

**Nərgiz Məcidova
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Muğam – dünənin bu günün və gələcəyin musiqisi: 26 avqust Beynəlxəq Azərbaycan Muğamı Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F.Köçərli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed. N. Məcidova; S. Əhmədova, ixt.red. və burax. məsul Ş. Qəmbərova; red. K. Ağazadə. - Bakı: F. Köçərli ad. Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019. – 37 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2019

Tərtibçidən

Azərbaycan xalqının qədim və zəngin tarixinin, mədəni irsinin mühüm bir qolunu təşkil edən muğam sənəti millətin milli özünüdərkini, həyat tərzi və soykökünün göstəricisi olub, xalqımızın dünya mədəni irsinə bəxş etdiyi ən böyük xəzinədir. Təfəkkür və düşüncə tərziimizin öz əksini tapdığı muğamımız xalqın ruhunu özündə əsrlər boyu yaşatmış, bu gün də yaşatmaqdadır. Məhəbbət və nifrət, xeyir və şər, hicran və vüsəl, mübarizə və döyüş, inam və qələbə üzərində köklənən muğamlar məzmun və fəlsəfi zənginlik yaradaraq hər bir azərbaycanlının mənəviyyatına daxil olmuşdur. Muğam sənətinin zənginliyi, ucalığı, əbədiyaşarlığı da bu dəyərləri əsrlərdən-əslərə daşımındadır. Azərbaycan xalqının ümummilliyet lideri Heydər Əliyev bütün bunları nəzərə alaraq deyirdi: “Bizim xalqımızın böyük musiqi mədəniyyəti tarixi var. Azərbaycan xalqının qədim dövrlərdən indiyə qədər yaşayan xalq musiqisi, xalq mahnıları, Azərbaycan muğamları milli sərvətimizdir”.

Şərq xalqlarının musiqi mədəniyyətində özünü göstərən ümumi cəhətlər bizim musiqilərimizdə böyük bir region əhalisinin müxtəlif formalı və çalarlı əlaqə prosesi əsasında təşəkkül tapıb, formalaşmışdır. Məhz, bu səbəbdən də onlara bir çox mühüm ümumşərq xüsusiyyətləri xasdır. Bu mənada, şərq xalqlarının mədəni həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb edən, onların mənəvi dünyasının formalaşmasında müstəsna rol oynayan muğam sənəti əsrlər boyu olduğu kimi, müasir dövrümüzdə də dünya musiqişünaslarının, sənətsevərlərinin diqqət mərkəzindədir. Azərbaycan klassik xalq yaradıcılığı musiqisinin əsas janrı olan muğamın b.e VI əsrində Azərbaycanda Ərdəbildə ifa olunması, sübut edir ki, muğam sənəti ərəb ölkələrində yayılmamışdan əvvəl Azərbaycan və İranda mövcud olmuşdur.

Ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə milli dəyərlərimizin yaşadılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər çərçivəsində muğam sənətimiz yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş, muğam ifaçıları və bu sənəti yaşadanlar qayğı ilə əhatə olunmuşlar. 1971-ci ildə YUNESKO-nun 50 albomdan ibarət olan “Dünya ənənəvi musiqisinin antologiyası” seriyasına “Azərbaycan musiqisi plastinkası” da daxil edilmiş, 1975-ci ildə Azərbaycan muğamları “Musiqi mənbələri” seriyasında buraxılmışdır.

1992-ci ildə qazandığımız müstəqillik illərində də Azərbaycan musiqisinin və muğamının inkişafında ümummilli lider Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri olmuşdur. 2002-ci ilin noyabr ayında YUNESKO tərəfindən muğam sənəti “Bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsi representativ siyahısı”na daxil edilmişdir. Ulu öndərin 2003-cü il 16 may tarixdə imzaladığı “Azərbaycan folkloru nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən, muğam-dəsgahlar, zərb muğamlar, təsnif və rənglər də qorunan folklor nümunələri siyahısına salınmışdır. Həmçinin müxtəlif festivallarda, beynəlxalq müsabiqələrdə, dünyanın mötəbər mədəniyyət və musiqi tədbirlərində Azərbaycan muğamı əzəmətlə səslənmişdir. Bütün bunlar sonrakı illərdə zəngin muğam sənətimizin inkişafı və tanınması baxımından dəyərli ənənənin əsasını qoymuşdur.

Bu gün Azərbaycanda muğam sənətinə, musiqimizə dərin məhəbbət və ehtiram var. Onun qorunub saxlanmasına və təbliğinə xüsusi diqqət göstərilir. Ölkəmizdə elə bir musiqi tədbiri yoxdur ki, orada muğam sədası eşidilməsin.

Ölkə başçısı İlham Əliyev özünün “Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu bu gözəl sənəti öz həyatında uca tutmuşdur, öz qəlbində saxlamışdır.

Nəsildən-nəslə keçən muğam sənəti bu gün də Azərbaycanda yaşayır, qorunur, inkişaf edir” fikrinə əsasən verdiyi sərəncamı ilə yaradılan və yüksək səviyyədə inşa olunaraq istifadəyə verilən Beynəlxalq Muğam Mərkəzi muğamsevərlərin istifadəsinə verilmişdir. Bu sərəncam qədim sənətə göstərilən diqqət və qayğının daha bir ifadəsidir.

Muğam sənətinin qorunub saxlanması və tanınması istiqamətində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə həyata keçirilən silsilə tədbirlər müstəsna rol oynayır. Son illər ölkəmizdə bir sıra irimiqyaslı layihələr həyata keçirilmiş, muğam müsabiqələri təşkil olunmuş, “Qarabağ xanəndələri” albomu buraxılmış, “Muğam” jurnalı, “Muğam ensiklopediyası” nəşr edilmişdir. Muğama dair ilk tədris vəsaiti kimi 8 diskdən ibarət “Azərbaycan muğamı” multimedia toplusu hazırlanmışdır. Azərbaycanda 2009-cu ildən başlayaraq iki ildən bir Beynəlxalq Muğam Festivalı və bu festival çərçivəsində Beynəlxalq “Muğam aləmi” simpoziumu keçirilir.

Bundan başqa respublikamızın bütün mədəniyyət, musiqi, incəsənət müəssisələrində də muğam sənətinin yaşadılması istiqamətində ardıcıl tədbirlər görülür. Keçirilən müxtəlif tədbirlərdə zəngin folklor nümunələri ilə yanaşı, muğamlarımız da gənc nəslə aşılır. Son illər xalq musiqimizin, muğamlarımızın nota köçürülməsi ilə bağlı görülən işlər də bu sahəyə göstərilən diqqət və qayğının ifadəsidir. Bu gün muğam sənətinin öyrənilməsi, təbliği və tədrisi sahəsində mühüm işlər həyata keçirilir. Musiqi kollecində, musiqi məktəblərində muğam dərsləri tədris olunur, gənc muğam ifaçıları yetişdirilir. Fəaliyyət göstərən muğam ustaları Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının fəxri adlarına, Prezident təqaüdü və mükafatlarına layiq görülürlər.

Azərbaycan muğam sənəti xalqımızın çoxəsrlik tarixində dərin köklərə malik olduğundan, ölkəmizin musiqi mədəniyyətinin şifahi irsində mühüm və əhəmiyyətli yer tutur. Xalqımız tərəfindən milli özünüdərkən ən mühüm mədəni dəyərlərindən biri kimi qəbul edilən qədim muğam sənəti bu gün ölkəmizdə və layiqincə qorunur, yaşadılır və təbliğ olunur. Çünki muğam yalnız dünənin və bu günün deyil, həm də gələcəyin musiqisidir.

Kitabxanalarda milli kökünün, mədəni irsinin nə qədər qədim olduğunu oxuculara çatdırmaq, musiqimizin tərkib hissəsi muğamımızı təbliğ etmək, müasir maarifləndirmə üsullarından biri kimi, muğam sənəti ilə bağlı faydalı ədəbiyyatın təbliği onların bu sahədə dünyagörüşünü zənginləşdirmək tədqirəlayiq hallardandır. Təqdim edilən vəsaitdə Muğam sənətimizi qoruyub yaşatmaq üçün, onun dünəni, bu günü və gələcəyindən bəhs edən materiallar toplanmışdır. Həmçinin vəsaitdə muğamın yaranması haqqında, görkəmli şəxslərin muğam haqqında fikirləri, möhtəşəm muğam mərkəzinin tikilməsi, fəaliyyəti, muğamımızın YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil olmasından söhbət açılır. Vəsait məktəb, lisey kitabxanaları, MKS-lər üçün nəzərdə tutulub.

Muğam – dünənin, bu günün və gələcəyin musiqisi

*Dünyaya ruh verir Muğam sədəsi,
Qida mənbəyidir –insan zəkası.
Müdrək dünyamızın özüdür Muğam,
Sevgi-məhəbbətdir, varlıqdır Muğam!*

Muğam və ya muğamat — mürəkkəb, ideya, emosional məna daşıyan, dərin və bitkin təfəkkür, bədii həyəcan və müxtəlif musiqi obrazlarının inkişafını ifadə edən musiqi janrıdır. Muğam yarandığı ən qədim zamanlardan başlayaraq, əsrlər boyu davam edən tədricən inkişaf və təkamül prosesi nəticəsində yetkinləşmiş, formalaşmış və kamilləşmişdir. Azərbaycan xalqının bədii yaradıcılığının zəngin bir hissəsi olub, əsrlərdən bəri şifahi şəkildə inkişaf edərək dövrümüzə qədər gəlib çatmış unikal sənət nümunəsi kimi, Şərqi xalqlarının şifahi ənənəli professional musiqisi özünəməxsus janrıdır.

Dünya musiqi xəzinəsinin incisi hesab edilən muğam dünyada mövcud olan musiqi janrlarından fərqli olaraq, bir çox xalqların milli-mədəni irsinin formalaşmasında və bugünkü dövrə qədər gəlib çatmasında mühüm rol oynayıb. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın söylədiyi kimi, təbiət hər zaman təkrarsız canlandığı kimi, muğam sənəti də heç bir sərhədlərə sığışmayan, azad, özü-özündən bəhrələnən bir sənətdir. Muğam sənəti əsrlər boyu Azərbaycan xalqının milli tanıtma nişanlarından biri kimi milli-mədəni irsimizin əsas hissəsini təşkil edir. Bu mənada, bizi millət kimi qoruyub saxlayan bu mədəni irsi, mədəniyyəti yaşatmaq və təbliğ etmək hər birimizin mənəvi borcudur. Bir mədəniyyət müəssisəsi olaraq oxuculara muğam sənətimizin tarixi, qazandığı uğurları, xanəndələri, muğam sənətini yaşadanlar barədə mütaliə yolu ilə təbliğat işləri aparmaq

üzərimizə düşən öhdəliklərdən biridir. Burada F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının əsas məqsədi bu sənətimizin gələcək nəsli ötürülməsində iştirak etmək, onları mütaliyəyə həvəsləndirməklə bu sahədə müəlliflərin ədəbiyyatları ilə tanış etmək, rəngarəng musiqi dünyamıza onlarla səyahət etməkdir.

Muğamın yaranması haqqında. Bəzi alimlərin fikrincə, muğam melodiylarının meydana gəlməsi orta əsr poeziyası ilə bağlı olmuş və şeirlərin sözlərinin uzadılaraq oxunması muğam təsniflərini əmələ gətirmişdir. Digər tədqiqatçıların fikrincə, muğam melodiylarının meydana gəlməsində Quran mətnlərinin uzadılaraq avazla oxunmasının mühüm rolu olmuşdur. Tarixən ilkin olaraq vokal, daha sonra instrumental muğamın meydana gəlməsi şübhəsizdir.

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü. Hacıbəyov isə Yaxın və Orta Şərqlə xalqlarının 14-cü əsrdə inkişafın zirvə nöqtəsinə çatmış musiqi mədəniyyətini 12 sütunlu və 6 bürclü bir binaya bənzətmişdir. 14-cü əsrin sonuna yaxın baş verən ictimai, iqtisadi və siyasi dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq, bu binanın divarları çatlayaraq, uçub dağılmış və Üzeyir bəyin təbircə desək, Şərqlə xalqlarından hər biri bu musiqi binasının qiymətli parçalarından istifadə edərək, özünün yeni barigahını tikmişdir. Azərbaycan musiqisi isə muğam qalasının üstündə daha da möhkəmlənmişdir. Üzeyir Hacıbəyovun qeyd etdiyi 12 klassik muğamımız Şərqlə xalqlarının ümumi yaradıcılığının bəhrəsi olub və Azərbaycan muğamları məhz orta əsrin bu 12 muğamı əsasında təşəkkül tapıb inkişaf etmişdir.

Xalq çalğı alətləri – tar və kamançanın müşayiəti ilə xanəndə tərəfindən, yaxud musiqi alətlərinin birində ifa olunan çoxhissəli kompozisiya hesab olunan muğam kanonikləşdirilmiş incəsənət növlərinə aid olub burada improvizasiya üzvi vəhdət təşkil edir. Muğamlardan hər birinin əsasını bir lad təşkil edir. Muğamdakı şöbə və guşə adlanan bölmələr bunun əsasını təşkil edən ladin

müəyyən pillələri ətrafında gəzişmələrdən ibarət melodiyalardan yaranır. Şöbə və guşələrin növbələşməsi müəyyən ladin qanunauyğunluqlarına tabe olduğuna görə ifa zamanı bunların ardıcılığı pozulmamalıdır. Muğamın hər şöbəsi ladin getdikcə daha yüksək pilləsi ətrafında gəzişdiyinə görə muğamdakı inkişaf dramaturgiyasının ibtidaidən aliyə doğru olduğunu göstərir. Bu inkişaf maye adlanan nöqtədən başlayaraq muğamın zilinə, kuliminasiyasınadək davam edir. Kuliminasiyadan sonra sürətli “enmə” mərhələsi və əvvəlki nöqtədə - mayədə yekunlaşma baş verir.

Muğamda fazalarla gedən bu inkişafı tədqiqatçılar çox zaman müxtəlif emosional vəziyyətlərdən, əhvali-ruhiyyələrdən keçərək zirvəyə ucılması, “eukstatik vəziyyətə çatan ruhu inkişafı, yüksəlişi”, “etiraf yolu” kimi səciyyələndirirlər. Muğam fəlsəfəsinin sufilik, yəni müxtəlif dərviş təriqətləri və s. ideyalar məcrasında təşəkkül tapıb inkişaf etməsi fikri geniş yayılmışdır. Muğama aid olan bütün şöbə, guşə təsnif, rəng və s. bölmələrin məntiqi qayda üzrə düzülüşündən yaranan böyük kompozisiyalar-dəstgahlar Azərbaycanın şifahi ənənəli professional musiqi sənətinin klassik formasıdır. Muğamların mətni klassik Şərq poeziya janrı olan qəzəllərdən ibarətdir ki, bu janr müstəsna olaraq əruz vəzninə əsaslanır. Muğamlar ən çox Nizami, Füzuli, Vaqif, Seyid Əzim Şirvani, Natəvan, Əliəğa Vahid kimi şairlərin qəzəllərinə oxunur.

Muğamı yaşadan, bu klassik sənəti nəsildən nəsilə ötürən və inkişaf etdirərək təkmilləşdirənlər-ifaçılar-xanəndə və sazəndələrdir. Muğamın görkəmli ifaçıları olan yaradıcı sənətkarlar müəyyən qanunlar çərçivəsində muğam kompozisiyalarına yeni nəfəs gətirir, məzmununu zənginləşdirmişlər. Xanəndə və sazəndə sənətinin inkişafı nəticəsində 19-20-ci əsrlərdə Azərbaycanın muğam sənəti özünün zirvə nöqtəsinə çatmışdır. 19-cu əsrdə Azərbaycanın

muğam sənətkarlarının şöhrəti nəinki bütün Qafqazda, həmçinin Türkiyədə, İranda, Orta Asiyada geniş yayılmışdır. Muğam sənətinin inkişafı nəticəsində Azərbaycanın bir sıra yerlərində, o cümlədən Qarabağda, Şirvanda ifaçılıq məktəbləri meydana gəlmişdir. 19-cu əsrdə Şuşada Xarrat Qulunun yaratdığı ifaçılıq məktəbini misal göstərmək olar ki, Azərbaycanın bir çox görkəmli ifaçıları – Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Əbdülbağı Zülalov (Bülbülcan), Keçəçioğlu Məhəmməd, Cabbar Qaryağdıoğlu, tarzən Mirzə Sadıq Əsəd oğlu (Sadıqcan) bu məktəbin yetirmələri olmuşlar. Muğam ifaçılığının inkişafında Şuşada, Bakıda və Şamaxıda fəaliyyət göstərən məclislərin şair və musiqiçilərin çıxışı və sənət haqqında söhbətləri, qızğın dissusiyalarla keçən yığıncaqlarının müstəsna rolu olmuşdur.

Əsrlərdən bəri zəngin mədəni ənənələri ilə şöhrət qazanmış Qarabağ torpağı sənətkarlar, şair və yazıçılar, musiqiçilər yurdu kimi Azərbaycandan çox uzaqlarda tanınmış, Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhəri isə “Şərqi konservatoriyası” adlandırılmışdır. Qarabağ muğam ifaçılığı məktəbinin ən görkəmli nümayəndələri içərisində yuxarıda adlarını çəkdiyimiz sənətkarlarla yanaşı Seyid Şuşinski, Məcid Behbudov, Məşədi Cəmil Əmirov, Zülfü Adıgözəlov, Xan Şuşinski kimi görkəmli musiqiçilər, 20-ci əsrin ikinci yarısında Sara Qədimova, Arif Babayev kimi xanəndələr, Qurban Primov, Məşədi Zeynal kimi tarzənlər olmuşdur. Şamaxıda yetişmiş muğam sənətkarları içərisində Mirzə Məhəmmədhəsən, Mehdi Əbdül Məbud, Davud Səfiyarov kimi xanəndələr, Məhəmmədqulu və Hüməyi kimi tarzənlər olmuşdur. Bakı məclisinin rəhbəri olan görkəmli musiqiçi Məşədi Məlik Mansurovun İçərişəhərdəki evində toplaşan musiqiçilər içərisində İrandan, Qarabağdan, Şirvandan gələn muğam biliciləri də iştirak edirdi.

Muğam sənətinin inkişafında yeni mərhələ olan 20-ci əsr həm də Azərbaycan muğamının yeni bədii sistemə daxil olması

ilə səciyyələnir. Bir tərəfdən bu janr əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi təkmilləşməkdə davam edir, digər tərəfdən milli musiqimizdə yaranmış yeni istiqamət-bəstəkar yaradıcılığı muğamın yeni müstəviyə çıxmasını göstərir. Muğamın bəstəkar yaradıcılığı birlikdə, nəinki hər hansı bir yeniliyə mane olmur, əksinə təkan verir.

Muğamın fəlsəfəsi və ya ruhumuza təsiri... Musiqi qədim şərq xalqlarından başlayaraq, həm də müalicəvi bir forma kimi tibbdə istifadə olunur. O, insan psixologiyasının təzələnməsində xüsusi rol oynayır. Muğam da sadəcə hansısa bəstəkar tərəfindən bəstələnmiş sadə bir musiqi və ya avaz olmayıb, insan ruhunu oxşayan, onun psixologiyasına müxtəlif istiqamətli təsirlər göstərə bilən unikal bir vasitədir. Dərin fəlsəfi mənə daşıyan poeziyaya əsaslanan hər hansı muğamı diqqətlə dinləyərkən, Füzuli, Nəsimi, Seyid Əzim Şirvani, Vahid və başqalarının qəzəllərinin mənası üzərində düşüncəyə, insan sehrli bir aləmə dalır, keçirdiyi hisslər həmin muğamın musiqi obrazlarına uyğun gəlir. Bəli, söyləndiyi kimi, bu heyvətəməz musiqi bütün hallarda bizim daxili ovqatımıza təsir edir. O, həmişə yerinə düşür - kədərli və qüssəli anlarımızda da, sevinc və sevgi duyğuları aşırıb-daşanda da. Muğam bizi həyatımızın əvvəlindən sonuna qədər daim müşayiət edir, ona ruhi saflıq və ucalıq bəxş edərək, ən qədim dövrlərdən bu günə və gələcəyə bir körpü olub, demək olar ki, insan ruhunun sağlam bir qidasıdır. Cəmiyyətdə sağlam gələcəyimizi qorumaq üçün, bu ecazkar musiqini bir kitabxanaçıları olaraq oxuculara müəyyən tədbir formaları vasitəsi ilə sevdirmə bilərik.

Əlbəttə, muğam ifaçılığının əsas keyfiyyət meyarı xanəndənin peşəkarlığıdır. Lakin mütəxəssislər haqlı olaraq hesab edirlər ki, xanəndənin ustalığı, onun muğam ifa edərkən dinləyicini başqa bir aləmə aparmaq bacarığı da muğamın gözəlliyində az rol oynamır. Muğam sənətinin ecazkarlığı, sehrli

məhz bundadır. Burada səsin gözəlliyi çox vacib amildir. Yaxşı deyiblər ki, muğamda dinləyicini ovsunlayan birinci amil ifaçının gözəl səsidir. Hər hansı bir muğam ifaçısı ilə kitabxanada keçirilən görüş, yeniyetmələrə muğam bilicisinin söhbətləri maraqlı olar. Burada dinlənən ecazkar musiqi onlara milli musiqimizi sevdilər, bu sahədə mütaliyə həvəsini artmasına kömək edər. Görüşün əvvəlində ilk olaraq oxuculara muğam haqqında biliklərini öyrənmək üçün kitabxanaya tərəfindən anket sorğusu keçiririk:

1. Muğam nədir?

---

2. Muğamla bəstəkar musiqisinin sintezinə necə baxırsınız?

---

3. 20-ci əsrin ikinci yarısında yaşayan hansı xanəndələrin adlarını çəkmə bilirsiniz?

Sara Qədimova, Arif Babayev kimi xanəndələr.

4. Muğamın “Muğan” ellərinin adı ilə bağlı olmasını hansı dahi sənətkar söyləmişdir?

a) **Nizami Gəncəvi**

b) Füzuli

c) Nəsimi

5. Nizami Gəncəvi muğama aid fikrini hansı əsərində yazmışdır?

a) Yeddi gözəl

b) İsgəndərnamə

c) **İqbalnamə**

Muğamın əhəmiyyəti söylədiklərimizdən qat-qat artıq olub, bizim həyatımızın, varlığımızın bir hissəsidir. Mehriban xanım Əliyeva muğamı obrazlı şəkildə çox dəqiq səciyyələndirib: “Biz muğamı gələcək nəsillərə qəlbimizin və ruhumuzun bir hissəsi

kimi miras qoyuruq. Məhz, muğam bizim varislərimizdə köklərə bağlılıq, milli ləyaqət, qürur, emosional zənginlik, iztirab çəkməyi və başqalarının iztirabına şərik olmağı bacarmaq, muğamın özünün malik olduğu mənəvi kamillik, tamlıq kimi keyfiyyətlər aşılamağa qadirdir”.

Mənbələrə görə qədim muğam havaları Muğan ellərinin adı ilə bağlıdır. Muğam havalarının Muğanla bağlı olması görkəmli filosof-şair Nizami Gəncəvinin “İqbalnamə” əsərində də öz əksini tapmışdır: “Müğənni, qədim bir hava çal, muğlar kimi bir muğan havası çal”. Azərbaycan xalqının qədim etnik soy-kökündə özünüməxsus yer tutan tayfaların adının həm də qədim musiqi janrı-muğamda öz əksini tapması xalqımızın malik olduğu bu xəzinənin qiyməti haqqında ilk andaca lazımı təsəvvür yaradır. Tarixi faktlar sübut edir ki, muğ-mağ kahinləri dövlətin idarə olunmasında, elmdə, incəsənətdə, təbabətdə, musiqi sənətində mahir istedadla malik insanlar olublar. Onların, eyni zamanda, çox qədim tarixə malik olmaqla yanaşı, ilk səmavi allahların yaradıcıları olduqları da isbatlanıb. Dünya tibb elminin insan qəlbinə nüfuz edən musiqi ilə xəstələri müalicə etməyin, hətta cərrahi əməliyyat aparmağın mümkünlüyünün isbatına qalxması muğ kahinlərinin belə qabiliyyətə malik olmaları haqda nəticələri təsdiqləmiş olur. Və musiqişünas alimlərin yekdil qənaəti budur ki, müalicə üçün istifadə edilən musiqi məhz kahinlərin allahlarla təmasında körpü rolunu oynayan muğam olub.

Digər mənbələrdə isə, muğam sözü iran-ərəb-türk dilində işlədilən “məqam” sözündən yaranıb. “Məqam” sözü simli alətlərdəki pərdə mənasına gəlir. Hər muğamın da əsas notu alətin bir pərdəsində olduğu üçün bu ad ona verilib. İskəndərin yeddi filosofla xəlvətə çəkilməsi səhnəsində şairin yenə də muğam havasına işarə edərək onu qədim hava adlandırması bu fikri bir daha təsdiq edir. Təxminən, XIV əsrə qədər Yaxın Şərq

xalqlarının vahid musiqi janrı olsada, sonralar baş verən ictimai-siyasi dəyişikliklər səbəbindən bu vahid musiqi janrı xalqların mədəniyyətinə uyğun parçalanıb.

Ümumiyyətlə, muğamın elmi baxımdan açımı həmişə bir sirri özündə ehtiva etsə də, son illər onun sirli və sehirli, mürəkkəb quruluşu araşdırmaçıların ciddi marağına səbəb olub. Tarixi mənbələrdə göstərilir ki, musiqişünaslar, ədəbiyyatşünaslar, tarixçilər, qədim yunan və orta əsr filosofları Şərqdə inkişaf edən bu unikal sənətin sirlərini, muğamların bəşərin inkişafında rolunu və gərəkliliyini daha dərinlən öyrənmək üçün çoxlu araşdırmalar aparıblar. Çünki şərq xalqlarının fəlsəfəsində, ruhunda mühüm yer tutan fenomen olduğu üçün daim mütəfəkkirlərin, filosofların araşdırma mövzusu olub. Əbu Nəsr Fərabı, Əbu Əli ibn Sina, Əlkindi, Əbdülqadir Marağayı, Səfiyyəddin Urməvi və başqaları hələ o zaman, klassik şərq muğamı barədə nəzəri fikirlər söyləyiblər. Azərbaycanda isə bəstəkar, professional musiqisimizin görkəmli nümayəndəsi Üzeyir Hacıbəyov XX əsrdə Şərq musiqisi və muğam nəzəriyyəsinə dair əsas fikir sahiblərindən biri kimi tanınır.

Muğamımızın və musiqimizin qorunub saxlanması kitabxanalarda təbliği

Erkən yaşlarda uşaqlarda formalaşan biliklər, zövqlər sonradan onların həyatda yer tutmasında böyük rol oynayır. Odur ki, bu işdə pedaqoqlarla yanaşı kitabxanaçıları da əməyi var və onların birgə işləməsi lazımdır. Qabaqcıl kitabxanaların təcrübəsi göstərir ki, mütaliədən yayınan uşaqların maraq dairəsini müəllimlə ilə yanaşı, kitabxanaçı ətraflı öyrənməlidir. Onlarla maraqları istiqamətində iş aparmalıdır. Kitabxanaçı uşaqları kitabxanada yaradılmış ayrı-ayrı dərnlərə cəlb etməklə onların boş vaxtlarının səmərəli keçməsinə köməklik

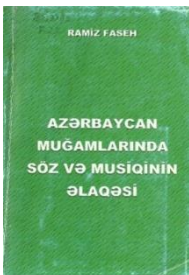
edə bilər. Musiqiyə, musiqi alətlərinə qaval, tar və kamança üçlüyündən ibarət muğama həvəs yaratmaq kitabxanaçının iş və bacarığını ortaya qoyur. Bu tədbirlər, edilən söhbətlər onların duyduğu, eşitdiyi musiqi qabiliyyətini, musiqi alətlərinə marağı ortaya çıxartmaqla, gələcəkdə gözəl ifaçıları, ölkəmizi beynəlxalq müsabiqələrdə təbliğ edə bilən gəncləri üzə çıxarda bilər.

Musiqi haqqında olan kitabların müaliəsi. Bəşəriyyətin şah əsərləri siyahısına daxil edilmiş muğamlarımızı sevdirmək üçün, onun təbliği məqsədilə bütün kitabxanalar, MKS-lər də müxtəlif tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirməlidirlər. İlk olaraq kitabxana fondunun musiqi ədəbiyyatını seçib çap məhsullarını formasına görə müxtəlif sərğilər hazırlayırıq.

Kitabxana tədbirlərində istifadə üçün, oxuculara musiqimizin şahı muğamımızla bağlı ədəbiyyatın müaliəsini təmin etmək məqsədilə muğam haqqında məlumatlar olan saytların ünvanları əks edilmiş ədəbiyyat siyahısı ilə birgə bukletlər hazırlayırıq. Təşkil edilmiş kitab sərğisini və sərği başlıqlarını təqdim edirik:

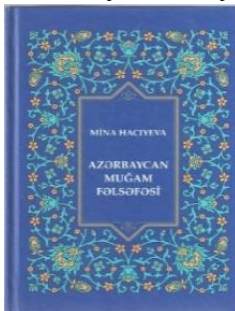
- Azərbaycan muğamı – bəşəriyyətin şah əsəri – kitablar;
- Möhtəşəm muğam ocaqları – fotolar;
- Muğam – musiqi ilə yazılmış epos.

Milli musiqi növü olan muğamlarımızın təbliği üçün elektron resurslar, ənənəvi və virtual sərğilər hazırlamaq, nəşr olunmuş kitabların sərğisi, yeni kitabların təqdimatı, muğam haqqında məlumat həftəsi, musiqimizə həsr edilmiş sənədli filmlərə baxış, Yuneskonun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmiş muğamımızla bağlı çap məhsullarının saytda yerləşdirilməsi, video görüntülərin nümayiş etdirilməsi, sənətsünaslar, musiqi biliciləri ilə görüşün təşkili və s. təbliğat işində görülən maraqlı tədbirlərdəndir.

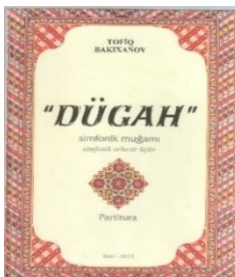
Yeniyyətlərə muğamın sirlərini bilmək üçün mütlalə etməyə Fəseh Ramiz Mahmudun “*Azərbaycan muğamlarında söz və musiqinin əlaqəsi*” adlı kitabı haqqında məlumat vermək olar. Fəseh, Ramiz Mahmudun. Azərbaycan muğamlarında söz və musiqinin əlaqəsi. - Bakı : Çıraq, 2004. - 137 s.

R.Fatehin "Azərbaycan muğamlarında söz və musiqinin əlaqəsi" adlı elmi əsəri bu gün muğamın öyrənilməsi baxımından olduqca dəyərli və aktual əsərdir. Müəllif bu əsərində ayrı-ayrı muğamlarımızda olan guşə və şöbələrin müğənnilər tərəfindən ifa olunarkən, həmin guşə və şöbələrə uyğun əruz vəzninin hansı bəhrlərində qəzəllər oxunmasını açıq və aydın bir şəkildə göstərmişdir. Əsər müəllim və tələbələrə, ifaçılara, muğamsevərlərə, ümumiyyətlə, geniş oxucu auditoriyasına layiqli bir töhfədir.

Muğam – musiqi ilə yazılmış epos; Elektron sərgi: Tarixi kökümüz, milli varlığımız haqqında məlumatları geniş kütləyə çatdırmaq üçün virtual sərgilər çox əhəmiyyətlidir. Belə sərgilərin əhəmiyyəti odur ki, istənilən zaman dünyanın hər yerində istifadə edilir. Sərgidə kitabın üz qabığı, annotasiya, bibliografik təsvir

formasının əks edilməsi sərgini daha da məlumatlı edir.

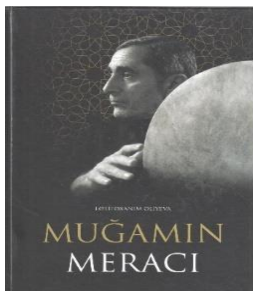

Bakıxanov, Tofiq. Dügah simfonik muğamı : partitura Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Bakı : E.L. Nəşriyyat və Poliqrafiya Şirkəti MMC, 2012. - 160 s.

Müəllif muğamların bütün quruluş və lad düzülüşü xüsusiyyətlərini saxlayaraq

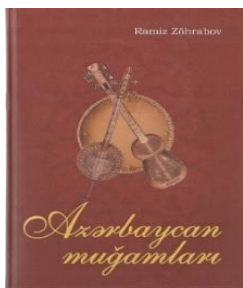
rapsodik tərzdə kompozisiya yaratmışdır. Nəticədə bəstəkar müasir simfonik orkestrin imkanlarından və müxtəlif növlü polifonik və harmonik üsullardan istifadə edərək yeni çoxşaxəli ifa üsulu yaratmağa nail olmuşdur. Tofiq Bakıxanovun simfonik muğamlarını Azərbaycan simfonik musiqisində əlamətdar bir hadisə kimi qiymətləndirmək lazımdır.

Əliyeva Lətifəxanım. Muğamın meracı : Alim Qasimov sənətinin gizli çarları haqqında düşüncələr . - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 168 s.

Kitabda dünyaca məşhur muğam ifaçısı, Xalq artisti Alim Qasimov haqqında respublikanın tanınmış şəxsiyyətlərinin müsahibləri toplanmışdır.

Bu yazılarda muğam aşiqi və fədaisi olan sənətkar müxtəlif rəqəslərdən göstərilir, onun oxuculara tanış olmayan xüsusiyyətləri açılır. On üç müsahibin və müəllifin (13+1) təhlil xarakterli düşüncələri sayəsində oxucu ilk dəfə olaraq Alim Qasimovu "sufi-filosof-xanəndə" tandemində muğam ifa edən sənətkar kimi "kəşf" edib tanıya biləcək.

Zöhrabov Ramiz. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Bakı : Təhsil, 2013. - 336 s.

Kitabda Azərbaycan professional musiqisinin əsası olan muğamlardan bəhs olunur. Kitabda Azərbaycan xalqının musiqi irsində muğamların yeri, həmçinin bədii qiyməti müəyyənləşdirilir, muğam dəstgahlarının, kiçik həcmli muğamların, zərbi-muğamların səciyyəvi cəhətləri araşdırılır.

Görkəmli şəxslər muğam haqqında

Milli mənəviyyətin əsasını muğam təşkil edir. İnsan mənəviyyət üçün yaşamalıdır. Muğam bizim mənəviyyətimizdir.

Heydər Əliyev,
Ümummilli lider

Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu bu gözəl sənəti uca tutmuş, öz qəlbində saxlamışdır.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Muğam bizim hamımıza ilham verən və eyni zamanda hər birimizin ruhunu oxşayan ecazkar aləmdir. Bu aləmin zənginliyi bizim hamımızın zənginliyi deməkdir.

***

Taleyin hökmüdür, bu günün sırası dinləyicisi ilə muğamı qaynaqlandıran fəlsəfi mənbələr arasında əlaqələr çox zaman itmiş kimi olur. Amma sintetik bir sənət olan muğamın özü bu gün də dərin fəlsəfi mənaya malik poeziya ilə qidalanmağa davam edir.

Mehriban Əliyeva,
Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti

Başqa sənət dostlarım kimi mən də ustadım Cabbar Qaryağdıoğlundan da çox şey öyrənmişəm. Onun gözəl oxumaqlarını, coşqun zəngülələrini çox eşitmişəm.

Xan Şuşinski,
Azərbaycan SSR-nin Xalq artisti

Xalqların mədəni irsinin bir çox sahələrinə nüfuz edən və onların dialektik idrakına diqqət yetirən bugünkü musiqişünaslıq Şərq musiqisi mədəniyyətinin zirvəsi olan muğamı daha dərinləndirən və daha geniş öyrənməlidir.

Arif Məlikov,
Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti

Muğamın növləri haqqında söhbət. Klassik şərq muğamı 12 əsas muğam və 6 avazatdan ibarət olub. Əsas muğamlara *Üşşaq, Nəva, Busəlik, Rast, Əraq, İsfahan, Zirəfkənd, Büzürk, Zəngülə, Rəhavi, Hüseyni və Hicaz*, avazatlara isə *Şahnaz, Mayə, Səlmək, Novruz, Kərdaniyə, Güvəştədan* aiddir. Azərbaycanda isə xalqımızın qədim irsi olan muğamın *7 əsas, 3 köməkçi növü var. Əsas muğamlar “Rast”, “Şur”, “Segah”, “Çahargah”, “Bayatı-Şiraz”, “Şüştər” və “Humayun”, köməkçi muğamlar isə “Şahnaz”, “Sarənc” və “2-ci növ Çahargah”dır...*

Kitabxanada yuxarıyaşlı uşaqlar, yeniyetmələrlə xalqımızın qədim irsi olan muğamın növləri haqqında *“İrsimizin bir parçası”* başlıqlı söhbət təşkil edə bilərik. İlk əvvəl kitabxanaçı bu sənətin nə üçün qədim sənət olduğu haqqında onlara şifahi məlumat verir.

Simfonik muğam – Bu janr 1948-ci ildə bəstəkar Fikrət Əmirov tərəfindən yaradılmışdır. Janrın əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada muğam dəstgaha xas olan, tədrici ardıcılıqla yüksələn inkişaf prinsipi, onun kompozisiya quruluşu, dramaturji hərəkət xətti saxlanılmış, eyni zamanda, muğam melodiylarının inkişafında simfonik işləmə, rəngarəng orkestrləşdirmə üsulları tətbiq olunmuşdur.

Bir çox Azərbaycan bəstəkarları bu janra müraciət etmişlər. Niyazi “Rast”, S. Ələsgərov “Bayatı-Şiraz”, F. Əmirov

“Gülüstan Bayatı-Şiraz”, T. Bakıxanov “Hümayun”, “Nəva”, “Rahab” və s. simfonik muğamlarını yaratmışlar.

Zərbi muğam – Azərbaycan şifahi ənənəli professional musiqisində vokal-instrumental janrdır. Zərbi muğamların yaranması, təşəkkülü və inkişafı xanəndə və sazəndə ansambllarının ifaçılığı ilə bağlıdır. Zərbi muğamların mətnində klassik şairlərin qəzəllərindən, həmçinin bayatı və qoşmalardan istifadə olunur: “Heyratı”, “Mənsuriyyə”, “Səmayi-Şəms”, “Maani”, “Ovşarı” (“Əfşarı”), “Arazbarı”, “Heydəri”, “Qarabağ şikəstəsi”, “Kəsmə şikəstə”, “Şirvan şikəstəsi” və s. belə muğamlardandır

Rast – “Rast”ı bütün muğamların anası hesab edirlər. O, çox qədim tarixə malikdir. “Rast” muğamı bir neçə şöbə və guşələrdən ibarətdir. Onlardan ən əsasları “Mayeyi-Rast”, “Üşşaq”, “Hüseyni”, “Vilayəti”, “Əraq” və “Pəncgah” şöbələridir.

Şur – “Rast” və “Çahargah” muğamları kimi bu muğamın da həcmi böyükdür. Şöbələrinin sayı çoxdur. “Şur” dəstgahı tərkibinə daxil olan hissələrdən “Mayeyi-Şur”, “Şur-Şahnaz”, “Bayatı-Qacar”, “Şikəsteyi-Fars”, “Simayi-Şəms”, “Hicaz”, “Sarənc” şöbələri daha dərin məzmunu və bitkin quruluşa, formaya malikdirlər.

Segah – Azərbaycanda çox yayılmış və dərin milli xüsusiyyətlər kəsb etmiş əsas muğamlardan biridir. “Segah” muğamı bir sıra variantlarda ifa edilir: “Orta Segah” (və ya “Zabul Segah”), “Mirzə Hüseyn segahi”.

Şüştər – “Şüştər” həcmcə ən kiçik muğamdır. Əsasən “Mayeyi-Şüştər” və “Tərkib” şöbələrindən ibarətdir. Başqa muğamlar kimi “Şüştər” də dəstgah formasında ifa olunarkən “Bərdəşt” deyilən müqəddimə ilə başlayır, bir sıra rəng və təsniflər hesabına həcmi genişləndirir.

Çahargah – Klassik sənət incisi kimi tanınan və sevilən “Çahargah” muğamı özünün çox fəal mübarizə ruhu ilə fərqlənir. “Çahargah” muğamında mayə şöbəsinin həlledici rolunu və əhəmiyyətini sübut edən başlıca amillərdən biri budur ki, həmin şöbə “Hasar” və “Mənsuriyyə” adlı şöbələrdir.

Bayatı- Şiraz – Dinləyiciyə öz dərin təsir qüvvəsinə görə “Bayatı-Şiraz” da digər məşhur muğamlardan geri qalmır. Onun “Mayeyi-Bayatı-Şiraz”, “Nişibi-Fəraz”, “Bayatı-İsfahan”, “Xavəran”, “Hüzzal” şöbə və guşələri vardır.

Hümayun – “Hümayun” muğamı Yaxın Şərq xalqlarının musiqisində də geniş yayılmışdır. “Hümayun” muğamının əsas hissələri “Mayeyi-Hümayun”, “Şüştər” və “Tərkib” şöbələridir.

Arazbarı – Zərbi muğamlardan biridir. Poetik mətni xalq bayatılarından ibarətdir. Hər bəndin sonunda “ay zalım” sözləri təkrarlanır. Aşıq havası kimi ustad aşıqların yaradıcılıq irsinə daxildir.

Bayatı – Əcəm – muğam şöbəsidir. “Bayatı- kürd” kiçik həcmli muğamının tərkibinə daxil olan ikinci əsas şöbədir.

Bayatı- İsfahan – muğam şöbəsidir. “Bayatı-Şiraz” muğam dəstgahının əsas şöbələrindən biridir.

Bayatı - Kürd – kiçik həcmli bu muğam “Şur” muğam ailəsinə daxildir. Tərkibi üç şöbədən ibarətdir: a) “Bayatı-Kürd”; b) “Bayatı-Əcəm”; c) “Bayatı-Kürdə ayaq”.

Bayatı - Qacar – isə muğam dəstgahı hesab edilir. Bir sıra şöbələrdən ibarətdir.

Bayatı - Race - “Şur” muğam ailəsinə daxil olan “Əfşari” muğamının guşələrindən biridir.

Bayatı – Türk – muğam şöbəsi isə “Şur” muğamının tərkibinə daxil olunaraq, rast məqamına keçid əmələ gətirir.

Bəxtiyari – “Humayun” dəstgahındakı ilk guşələrdən biridir.

Bərdəşt isə dəstgahın giriş hissəsi hesab olunur.

Bəstə-Nigar – muğam şöbəsi isə “Çahargah” dəstgahının əsas şöbələrindən biridir.

Bidad – (hərfi mənada haqsızlıqdan şikayət) “Humayun” dəstgahının beşinci pillədə ifa olunan həzin və kədərli əhvali-ruhiyyəli guşəsidir.

Cəmədaran – Şərq musiqisində: “Hümayun” dəstgahında “Bəxtiyari” şöbəindən əvvəl oxunan guşələrdən biridir.

Cidayi – “Şur” muğam ailəsindən olan kiçik həcmli “Dəşti” muğamının ikinci (zil) şöbəsi olub həyəcanlı əhvali-ruhiyyə daşıyır.

Dəsti – kiçik həcmli muğam olub, “Şur” muğam ailəsinə daxildir.

Dilkəş – “Şahnaz” kiçik həcmli muğamının ikinci şöbəsidir.

Düğah – “Rast” muğam ailəsinə daxil olan muğamlardan biri olub, əsas şöbələri “Bərdaşt”, “Mayeyi Düğah”, “Güşeyi-Bayati-Qacar”, “Ruhül-Ərvah”, “Mavərənnəhr”, “Hüseyni”, “Şikəsteyi-fars”, “Dilruba”, “Əraq”, “Zəngi-Şütür”, “Rak” və “Düğah”dır.

Əbu – Əta – “Şur” ailəsinə mənsub kiçik həcmli muğamlardan biridir. Tərkibinə “Hicaz”, “Çahar-bağ”, “Səyyahi”, “Səlmi” kimi şöbələr daxildir.

Əbülçəp – muğam şöbəsi. “Bayati-Şiraz” muğamında “Bayati-İsfahan” dan sonra ifa olunan kiçik şöbədir.

Əmiri – muğam şöbəsi. “Şüştər” və “Rahab” muğamlarının əvvəlində ifa olunur.

Hacı Yuni – muğam şöbəsi. Ə. Bədəlbəylinin məlumatına əsasən, XIX əsr Azərbaycan musiqisində “Rəvahi” dəstgahında “Bayati-Şiraz” ilə “Sarənc” arasında; “Nəva” dəstgahında “Şahnaz” ilə “Bayati-kürd” arasında ifa olunmuşdur.

Həzin – muğam şöbəsi. “Şur”, “Çahargah”, “Nəva” dəstgahlarında istifadə olunur.

Hüseyni – Orta əsrlərdə Şərqi xalqlarının klassik musiqisində 12 əsas muğamdan biri. Müasir muğam ifaçılığında təcrübəsində muğam guşəsi. “Rast” və “Mahur Hindi” muğam dəstgahlarında “Üşşaq” guşəsi ilə “Vilayəti” şöbəsi arasında ifa olunur.

Xarəzmi – muğam şöbələrindən biri.

Xaric Segah – “Segah” muğam ailəsinə daxil olan dəstgahlardan biridir.

Xavəran – muğam şöbəsi. “Rast” dəstgahında “Xocəstə” ilə “Əraq” Şöbələri arasında; “Bayatı-Şiraz” dəstgahında “Bayatı-İsfahan” ilə “Üzzal” şöbələri arasında ifa olunur.

Kərəsmə – “Mahur” və “Çahargah” dəstgahlarının başlanğıcında ifa olunan bir guşə.

Kəsmə Şikəstə – Azərbaycan zərbi muğamı. “Kəsmə Şikəstəyə” bəzən “Bakı Şikəstəsi” də deyirlər. Poetik mətni xalq bayatılarından ibarətdir. Bu zərbi muğam qadın xanəndələrin yaradıcılığında xüsusi yer tutur.

Kürdi – muğam guşəsi. “Bayatı - kürd” muğamı kökündə olduğuna görə “kürdi” adlandırılmışdır.

Kürd-Ovşarı – “Şur” dəstgahı kökündə zərbi muğam. Fikrət Əmirovun bəstələdiyi eyni adlı məşhur simfonik muğamda “Ovşarı” zərbi muğamı ilə yanaşı “Maani” (“Osmani”) zərbi muğamından da geniş istifadə olunmuşdur.

Kürd-Şahnaz – “Şur” kökündə olan muğam.

Qafqaz Hüməyunu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan musiqi təcrübəsində mövcud olmuş “Hüməyun” muğamının bir növüdür.

Qarabağ Şikəstəsi – Azərbaycan şifahi ənənəli musiqisində zərbi muğam. Segah məqamına əsaslanır.

Qatar – kiçik həcmli muğamdır. “Rast” muğam ailəsinə daxildir. Tərkibi üç şöbədən ibarətdir. “Mayeyi Qatar”, “Zil Qatar”.

Qatar-Bayati – kiçik həcmli muğam. “Qatar” muğamı ilə “Çoban bayatısı”nın intonasiyalarının birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

Qəmangiz – “Dəşti” muğamının daxilində olan bir guşə.

Qərai – “Rast” muğam dəstgahında “Əraq” və “Pəncgah”dan sonra gələn şöbə. Muğamın zilindən bəminə doğru enmək “Qərai” şöbəsinə xasdır.

Qərrə – Qədim Şərq musiqisində muğam guşəsi.

Maani – “Şur” muğam ailəsinə aid zərbi muğam. Muğam ifaçılığı təcrübəsində bu zərbi muğamı “Osmanlı” da adlandırırlar. “Maani” xalq şeiri mətnlərinə oxunur. Burada qəhrəmanın hiss və həyəcanları, sevgilisinə müraciəti, vüsal arzusu və iztirabı əks olunur. Musiqi mətni marşvari ritmdə olub. Təmkinli xarakter daşıyır.

Mahur-Hindi – muğam dəstgahı. “Rast” muğam ailəsinə daxildir. “Rast” dəstgahından kvarta yuxarı qurularaq, onun variantını təşkil edir. Məqam tonallığına görə də mayəli rasta əsaslanır. Məcmusu: “Bərdaşt”, “Mayeyi-Mahur”, “Üşşaq”, “Hüseyni”, “Vilayəti”, “Şikəsteyi-fars”, “Əraq”, “Qərai” şöbə və guşələrindən ibarətdir.

Manəndə-Hasar – “Zabul Segah” muğamında “Bərdaşt” şöbəsindən sonra oxunan guşə.

Manəndə-Müxalif – muğam şöbəsidir. “Zabul Segah” muğamında “Muyə” və “Segah” arasında yerləşən şöbə.

Mənsuriyyə – 1. Çahargah muğamında “Müxalif”dən sonra zildə oxunan şöbə, muğamın kulminasiyası. 2. Çahargah kökündə olan zərbi muğam.

Məsihi – muğam şöbəsi. “Rahab” muğamında “Dilrüba”dan, “Rast” dəstgahında “Vilayəti”dən sonra ifa olunan şöbə.

Mirzə Hüseyn Segahi – “Segah” muğam ailəsinə daxil olan dəstgah. İlk dəfə Mirzə Hüseyn adlı Azərbaycan xanəndəsi tərəfindən ifa olunduğundan onun adı ilə adlandırılmışdır.

Muyə – muğam guşəsi. Bir sıra muğam dəstgahlarında istifadə olunur.

Müxalif – muğam şöbəsi. “Çahargah” muğamında ifa olunur.

Mübərriqə – Muğam şöbəsi. Segah məqamına əsaslanır.

Mehəyyər – “Mahur” dəstgahında “Əraq” şöbəsidən sonra ifa olunan parçadır.

Müxalif – “Çahargah” dəstgahında “Hasar” ilə “Məğlub” arasında şöbə.

Nahəvənd – muğam guşəsi. Şərqi musiqisində “Segah” dəstgahında “Guşeyi- mədain”dən sonra ifa olunan şöbə.

Nəhib – 1. Şur dəstgahında Hüseyini ilə Əraq şöbələri arasında ifa olunan vokal-instrumental epizod. 2. Rast dəstgahında Mübərriqə ilə Mühəyyər şöbələri arasındakı vokal instrumental parçadır.

Rahab – Kiçik həcmli muğam. “Şur” muğam ailəsinə daxildir. Tərkibinə daxil olan şöbələr: “Əmiri”, “Şikəsteysi-fars”, “Əraq”, “Qərai”, “Məsihi”, “Rahaba-ayaq”.

Saqinamə – muğam guşəsidir. Dəstgahın tərkibində ifa olunan canlı, şən xarakterli instrumental musiqi növüdür. “Şur”, “Hümayun”, “Mahur” muğamlarının ifası zamanı rast gəlinir.

Sərənc – 1. “Şur” dəstgahında “Hicaz” ilə “Nişibi-fəraz” arasında yerləşən şöbə. Məqam əsasına görə segaha yaxındır. “Şur” muğamı daxilində segah məqamına keçid yaratmaqla, muğam kompozisiyasına rəngarənglik gətirir.

Segah-Zabul – “Segah” muğam ailəsinə daxil olan muğam variantlarından biri.

Səlmək – muğam guşəsi. “Şur” dəstgahında “Şur-Şahnaz” şöbəsidən əvvəl səsləndirilir və keçid əhəmiyyəti daşıyır. “Dəşti” ilə “Muyə” şöbələri arasında ifa olunur; Orta əsrlərdə Şərqi musiqisində 6 avazdan biri.

Səmayi-Şəms – Zərbi muğam. Şur məqamına əsaslanır.

Suzi-Güdəz – “Mahur” və “Rahab” dəstgahlarının son şöbəsi.

Şahnaz – 1. Kiçik həcmli muğam. XIX əsrin ifaçılıq təcrübəsində həm müstəqil muğam dəstgahı, həm də muğam şöbəsi. Tərkibi üç şöbədən ibarətdir: “Şahnaz”, “Dilkəş”, “Zil Şahnaz” (“Şəddi-şahnaz”). 2. Orta əsrlərdə Şərqi xalqlarının musiqisində 6 avazdan biri.

Şah Xətai – 1. XIX əsr Azərbaycan musiqisində “Şahnaz” dəstgahında şöbə; 2. Ənənəvi aşiq havası.

Şəddi-Şahnaz – muğam şöbəsidir. “Şədd” - bir melodiyanın ən ucadan, zildən oxunan hissəsinə deyilir, “Şahnazın zili” mənasını verir.

Şəhdi-Şahnaz – muğam şöbəsidir. “Şahnazın balı” mənasını verir.

Şikəsteyi-fars – muğam şöbəsidir. Segah məqamına əsalanır. Bir çox muğamlarda istifadə olunur.

Şur-Şahnaz – muğam şöbəsi. “Şur” muğam dəstgahına daxildir. “Şur” muğam dəstgahının tərkibində “Mayeyi-şur” şöbəsindən sonra ifa olunaraq, inkişafın yeni mərhələsini təşkil edir.

Tərəbəngiz – “Mahur” dəstgahında “Xavəran” ilə “Nişanpürək” arasındakı guşədir.

Tərkib – muğam şöbəsi. “Şüştər” muğamının əsas şöbələrindən biridir. “Hümayun” muğamında “Şüştər” ilə “Üzzal” arasındakı şöbə.

Üşşaq – “Rast”, “Mahur-Hindi”, “Orta-Mahur” dəstgahlarında “Mayə” şöbəsindən sonra ifa olunur.

Üzzal – muğam şöbəsi. “Bayatı-Şiraz” dəstgahında “Xavəran” şöbəsindən sonra muğamın sonunda zildə oxunur.

Vilayəti – muğam şöbəsi. “Rast” və “Mahur-Hindi” dəstgahlarında ifa olunan əsas şöbələrdən biridir.

Yetim Segah – Azərbaycan şifahi ənənəli professional musiqisində muğam idi. “Segah” muğamının bir variantıdır. Xaric segah kökündə ifa olunur. Adətən, dinləyicidə kədərli

əhvali-ruhiyyə oyada biləcək üslubda ifa olunan muğamı belə adlandırdılar.

Yədi Hasar – muğam guşəsi. “Zabul Segahı” dəstgahında “Əraq” ilə “Aşiri guş” şöbələri arasında yerləşir.

Zabul Segah – muğam. Azərbaycan şifahi ənənəli musiqi irsində ən böyük muğam dəstgahlardan biri. “Segah” muğam ailəsinə daxildir. “Segah” muğamının variantlarından biridir. Məcmusu: “Mayeyi-Zabul”, “Muyə”, “Manəndi-müxalif”, “Segah”, “Məxluq”, “Şikəsteyi-fars”, “Mübərriqə”, “Əraq”, “Yədi-hasar”, “Aşiqi-guş” şöbələrindən ibarətdir.

Zəmin-Xara – 1. XIX əsrdə “Rast” dəstgahında “Mənsuriyyə” ilə “Rak-hisar” arasında; “Rahab” dəstgahında “Bayatı-Qacar” ilə “Mavərənnəhr” arasında; “Çahargah” dəstgahında “Mənsuriyyə” ilə “Mavərənnəhr” arasında yerləşən şöbə; 2. Müasir dövrdə “Şur” muğamında “Səmayi-şəms”dən sonra oxunan şöbə.

Zəngi-Şütür – muğam şöbəsi. Bir sıra muğamların tərkibinə daxildir “Rast”, “Dügah”, “mahur-Hindi” dəstgahlarının sonunda “Əraq” ilə “Rak” arasında yerləşən şöbə; “Çahargah” və “Nəva” dəstgahlarında “Əşiran” ilə “Kərkuki” arasında ifa olunur.

Zirəfkənd – 1. Orta əsrlərdə Şərq xalqlarının klassik musiqisinin əsasını təşkil edən 12 muğamdan biri. 2. Müasir dövrdə muğam şöbəsi. “Mahur” dəstgahında “Fili” ilə “Əbul” arasında yerləşən şöbə.

Seminar-məşğələ. Kitabxanada “**26 avqust Beynəlxalq Azərbaycan Muğamı Günü**” ilə əlaqədar “*Ana laylası qədər dəyərli muğam*”, “*Mədəniyyətimizin əsas sütunlarından biri*” mövzularında seminar-məşğələlər keçirmək olar. Seminar məşğələlərdə iştirakçılar kitabxana tərəfindən mövzu ilə bağlı hazırlanmış metodik nəşrlər, bukletlər, mövzu ilə bağlı müxtəlif sərgilərlə tanış ola bilərlər. Təşkil ediləcək mühazirələrin

maraqlı olması üçün öncədən aparılacaq söhbətlər müəyyən olmalıdır. Bu mövzuya uyğun elm xadimləri, sənətsüenaslar, mütəxəssislər dəvət olunmalıdır. Seminar elə təşkil edilməlidir ki, iştirakçılar “26 avqust Beynəlxalq Muğam Günü ilə bağlı kitabxanalarda nə etmək olar” suallarına cavab tapa bilsinlər. Həftə boyu davam edən seminarın hər gününü bir mövzuya həsr etmək olar.

1. Muğam fəlsəfəsi;
2. Dünyanı heyran edən muğam;
3. Muğamın mahiyyəti;
4. Bəşər mədəniyyətinin inciləri;
5. İfaçılarımız.

Konfrans. *“Ürəkləri fəth edən – Muğam”, “Milli mədəniyyətimizin əsas dirəyi – Muğam dünyası”* və s. adlarda konfrans keçirə bilərik. Konfransın giriş sözü və çıxışçıları müəyyən edilir. Həmçinin konfransın maraqlı alınması üçün **“Muğamımızı unutmaq olmaz”** başlıqlı sərgi, bukletlər, video çarxlar nümayiş edə bilərik. Konfransın keçirilməsi haqqında iştirakçıları məlumatlandıran dəvətnamələr onlara göndərilir.

tapmışdır.

Gözəllik və məhəbbət rəmzi olan muğamın yüksəlişi Azərbaycanın müstəqillik illərinə təsadüf edir. Son 10 ildə aparılmış məqsədyönlü işlərin nəticəsi olaraq, muğam sənəti bir daha dünya musiqi incisi kimi təsdiqini

Əlbəttə ki, hər kəs iddia edə bilər ki, muğam Azərbaycanda hər zaman olub. Məlumdur ki, muğam müasir dövrümüzdə qədər konsert salonlarından, toy məclislərindən kənara çıxa bilmirdi.

İnkar etmirik ki, hələ ötən əsrin 70-ci illərdə muğamdan bir sıra dünya şöhrətli kinolarda istifadə olunurdu. Amma burada muğam sənətinin prestijinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda, dünya miqyasında Azərbaycan xalqının milli-mədəni irsinin bir parçası kimi tanıtılmasının səviyyəsindən, görülən işlərin miqyasından danışmaq lazımdır. Azərbaycan xalqının muğamı Şərqi xalqlarının muğamları içərisində özünəməxsus yer tutur. Azərbaycanda muğam sənətinə böyük əhəmiyyətin verilməsi bütövlükdə Azərbaycanın öz muğamına sahib çıxması deməkdir. Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti nəticəsində muğamımız toyxana, kiçik konsert salonları səviyyəsindən çıxarılıb YUNESKO səviyyəsinə qaldırılıb, muğama layiq olduğu beynəlxalq statusu verilib. Bu gün Avropanın böyük dövlətlərinin, ABŞ-ın bir çox ştatlarının, Yaxın Şərqi və Orta Asiya ölkələrinin səhnələrində Azərbaycan muğamı sevilərək dinlənir və sürəkli alqışlarla qarşılır. Niyazinin “Rast”, Fikrət Əmirovun sözün həqiqi mənasında sensasiyaya çevrilmiş “Şur”, “Kürd ovşarı”, “Gülüstən-Bayatı Şiraz” əsərləri o vaxta qədər mövcud olmayan simfonik muğam janrının ilk nümunələri kimi bütün musiqi dünyasını heyran edib. Görünür, bu fakt onunla izah edilməlidir ki, qədim Azərbaycan muğamı bu əsrin əvvəlinə qədər milli ənənələri xalis şəkildə qoruyub saxlayıb və mütəxəssislərin fikrincə, kifayət qədər inkişaf edib, mədəni dəyərlərin yüksək bədii ifadə formasına çevrilib.

Bu gün Ümummilli lider Heydər Əliyevin ortaya qoyduğu ideyaların reallaşdırılması, *“Muğam Azərbaycanın milli sərvətidir”*, - deyən Prezident İlham Əliyevin dəstəyi, diqqət və qayğısı, *“Biz muğamı gələcək nəsillərə qəlbimizin və ruhumuzun bir hissəsi kimi miras qoyuruq”*, - söyləyən Mehriban xanım

Əliyevanın təşəbbüsləri nəticəsində yeni inkişaf mərhələsini yaşayır. Dövlət başçısının Sərəncamı əsasında Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin inşası, beynəlxalq musabiqələrin keçirilməsi, kompakt disklərin hazırlanması, elmi simpoziumların təşkili və eyni zamanda, muğamın YUNESKO səviyyəsində təbliği muğama olan marağı artırır, insanların, xüsusilə də, gənc nəslin muğama münasibəti yaxşılığa doğru dəyişir.

Möhtəşəm muğam ocağı – Bakı muğam Mərkəzi - Mərkəzin inşası fondun prezidenti Azərbaycan Respublikasının birinci vitse prezidenti, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı Səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilib. İnkişaf etdirilməsi, görkəmli muğam bilicilərinin iştirakı ilə keçirilən dəyirmi masada qərara alınan Muğam mərkəzinin tikilişinə Prezident İlham Əliyev 2005-ci il 16 aprel tarixində sərəncam imzalayıb.

2005-ci ilin avqustunda prezident İlham Əliyevin və Mehriban Əliyevanın, YUNESKO-nun baş direktoru Koşiuro Matsuuranın iştirakı ilə təməli qoyulan Beynəlxalq Muğam Mərkəzi 2009-cu ilin sonlarında muğamsevərlərin ixtiyarına verildi. Ümumi sahəsi 7.5 min kv. m. olan üçmərtəbəli binanın özünəməxsus gözəlliyi var idi. Azərbaycanın qədim musiqi alətlərindən olan tarın hissələrini xatırladan bu tikili bu qədim sənətin abidəsinə ehtiram olub. Bakının ən gözəl yerində göz oxşamaqdadır.

YUNESKO ilə əməkdaşlığın bəhrəsi olan Muğam Mərkəzi ən möhtəşəm tədbirlərə ev sahibliyi etməkdə və milli musiqimiz muğamın sədasını dünyaya yaymaqdadır. *“Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin yaradılması çox böyük bir hadisədir”* fikrini Prezident İlham Əliyev mərkəzin açılışı mərasimində çıxış edərkən demişdir.

Bu gün bu bina Azərbaycan xalqına xidmət etməkdədir. Bu binada gözəl tədbirlər keçirilir.

Muğam milli sərvətimizdir, böyük dəyərimizdir. Azərbaycan xalqı əsrlərdən bu sənəti yaşatmaqdadır ki, bu gözəl sənət, Azərbaycan xalqının bu milli dəyəri nəsildən-nəsilə keçsin. Yetişən gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərin cilalanmasında xüsusi yeri var. Heydər Əliyev Fondu tərəfindən təşkil olunmuş muğam müsabiqəsinin keçirilməsi maraqlıdır.

Muğam müsabiqəsi. Muğam sənətinin qorunması və inkişafına xidmət edən “*Muğam aləmi*” Beynəlxalq festivalı artıq tarixə qarışmış hadisədir. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti YUNESKO-nun və İSESEKO-nun xoşməramlı səfiri, Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü və qayğısı ilə baş tutan möhtəşəm müsabiqə musiqi aləmində yeni mərhələnin başlanğıcından xəbər verir. İndiyədək keçirilən Beynəlxalq muğam müsabiqəsinin üzvləri yarışmanı olduqca ədalətli qiymətləndirmişdilər. Müxtəlif ifa tərzlərini, fərqli səslər, nəfəsləri mimikaları münsifər yüksək peşəkarlıqla dəyərləndirmişlər. Artıq bir neçə ildə baş tutan bu müsabiqə ənənə halını alaraq və bundan sonrada Azərbaycanın muğam xiridarlarının yetişməsinə yol açacaq.

Oxucularla söhbət. Kitabxanada muğamımızın qorunub gələcək nəslə ötürülməsi məqsədilə musiqi həftəsi çərçivəsində muğam müsabiqələri keçirə bilərik. Müsabiqənin qaliblərini dəvət edib oxucularla görüş və söhbətlər təşkil edə bilərik.

Azərbaycan muğamı YUNESKO-nun mədəni irs siyahısında: 2001-ci il noyabrın 7-də Parisdə YUNESKO-nun iqamətgahında ölkələrin qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilməsi mərasimi keçirilmişdir. 2001-ci ildə təsis edilmiş bu siyahıyaalma 2003-cü ildə ikinci dəfə keçirilmişdir.

Mərasimdə 70 dövlətin öz irs nümunələri seçimə təqdim edilmişdir. Baş direktor siyahı edilmiş ölkələrin adlarını

açıqlayarkən buradakı Alim Qasımovun ifasında olan muğamı bəşəriyyətin şah əsərləri siyahısına daxil edilmişdir.

Ədəbi-bədii gecə. Muğamlarımızın təbliği ilə bağlı mədəniyyət müəssisəsi olaraq kitabxanada keçirilən ədəbi-bədii gecələrin xüsusi əhəmiyyəti var. Həmişə böyük maraqda olan Azərbaycan muğamatının təbliği üçün muğam gecəsi keçirə bilərik. Gecəni “Ana laylası qədər mükəmməl musiqi” başlığı ilə adlandırırıq. İlk olaraq gecənin təşkili haqqında elan məktəblərə, iştirakçılara, təhsil ocaqlarına paylanılır. Tədbirdə mövzu üzrə hazırlanmış kitab sərgisi, rəsm sərgisi ifalar, musiqilər hazırlanır. Təyin edilən vaxtda tədbir başlanır. Muğamlarımızdan hər hansı biri səslənir.

Aparıcı: Azərbaycanda muğamı adətən muğam üçlüyünün müşayiəti ilə xanəndə ifa edir. Belə ansamblın ifası vokal dəsgahı adlanır. Dəsgah muğamın küll halında, yəni onun bütün şöbə və guşələrinin, eləcə də hər şöbənin təsnif və rəng, yaxud diringələrinin ardıcıl ifa olunması deməkdir. Muğam kompazisiyasına daxil olan şöbələr əsərin musiqi – poetik məzmununu müəyyənləşdirən melodiyalardan ibarətdir. Gəlin monumental ifalarımızdan birini muğam üçlüyünün ifasında dinləyək.

Muğam dəsgahı səhnədə görünür.

Xalqımızın zəngin mədəniyyətinin böyük bir hissəsini muğam sənəti təşkil edir. Muğam – şifahi ənənəli professional musiqi janrı olub əsrlərin sınağından çıxaraq, cilalana-cilalana nəsil-dən-nəslə ötürülərək bu günümüzdə qədər gəlib çatmış, xalqımızın maddi və mənəvi abidələri içərisində dayanan möhtəşəm sənət nümunəsi hesab olunur.

Aparıcı: Son illər xalqımızın böyük muğam sənətinin dəyərini bilən və onu daha yüksək zirvələrə çatdırmağa çalışan Mehriban Əliyeva bu sahədə mühüm addımlar atmışdır. 2005-ci ildə İlham

Əliyevin sərəncamı ilə muğam dünya səviyyəsində öz yerin tapmışdır.

Monitorda Beynəlxalq muğam Mərkəzi haqqında

slayd nümayiş edilir.

Aparıcı: Dünyanın heç bir yerində Azərbaycan xanəndələrində olan səslərin tayı-bərabəri yoxdur. Bizim xanəndələrin böyük səs diapozonu sürəkli və şaqraq zəngülə vurmaq qabiliyyəti, tarın zil pərdələrində uzun müddət hamını heyran qoyur.

Aparıcı: Bəzi musiqi biliciləri unudulmaz Cabbar Qaryağdıoğlunu məşhur İtalyan tenoru Enriko Karuzo ilə müqayisə etməkdən qurur duyur. Yaxın və Orta Şərqi, Qafqazın ən məşhur xanəndəsi kimi ad çıxarmış Cabbar Qaryağdıoğlu mahir muğam bilicisi - novator sənətkar kimi tanınırdı. Bir muğamdan digər muğama keçmək bacarığı bu sənətdə təkrarsız edib “Çahargah” ın, “Mənsuriyyəsi”ni ikinci bir Cabbar kimi oxuyan sənətkar çox az olub bu sənətdə. O, həm də musiqi sənətçisi və bəstəkar olub.

Aparıcı: Belə ki, bir dəfə İrəvanda toy məclisində ikən “bəy tərifi”ndən sonra o, görür ki, gəlinin atası nədənsə narazıdır. Məlum olur ki, qızına tərif deyilməməsi atanı qəzəbləndirib. Qohumlarsa gəlinin kişi məclisinə gəlməsinə etiraz edirlər. Qaryağdıoğlu deyir ki, heç olmasa, gəlinin əlamətlərindən birini deyib, tərif demək üçün. Toy sahibləri deyib ki, gəlinin yanağında iki xal var. Xanəndə dərhal musiqi bəstələyərək eşitdiyimiz məşhur *“İrəvanda xal qalmadı”* mahnısını bəstələyib:

Mahnı səslənir

İrəvanda xal qalmadı

O xal nə xaldır üzə düzdürmüsən.

De görüm, nə xaldır qoşa düzdürmüsən?

Daha məndə can qalmadı

O, xal n  xaldır  z  düzdürmüsən ?

De görüm, n  xaldır qo sa düzdürmüsən.

Aparıcı: Ölkəmizdə  n tanınmış muğam ifaçılarından biri olan Seyid Şuşinski isə muğamı bütöv bir  mmana bənzədirdi. Xan  u inskinin fikrincə, muğam yaralı ürəklərin m lh mi, insanlara təsəlli verən, onları ruhən yüngülləşdirən bir sənətdir.

Aparıcı: Həqiqətən, bu böyük sənətkarların ifasında səslənən muğam məhz belə təsirə malik idi. Xalqımızın əhvali-ruhiyyəsini, onun xarakterini ifadə edən ecazkar muğam melodiyalarını dinlədikcə insan sanki saflaşır, qürur hissi keçirir. Vaxtilə bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli tamamilə haqlı olaraq muğamatı Azərbaycan musiqi dilinin lügət fondu, musiqimizin təməli kimi s ciyy l ndirib. Firəngiz Əlizadə isə muğamı Azərbaycanın genetik kodu adlandırıb.

Ədəbiyyat siyahısı

Qafarova Z. Bəhram Mansurov . - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 128 s.

Hüseynoğlu S. Segah İslam : İslam Abdullayev . - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 136 s.

Hüseynoğlu S. Şəkili Ələsgər : Ələsgər Abdullayev. - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 128 s.

Çəmənli M. Xan Şuşinski. - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 168 s.

Kazımlı G. Bülbülcan : Əbdülbaqi Zülalov. - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 104 s.

Bakıxanovlar şöhrət zirvəsində - Bakı : Renessans-A, 2017. - 272 s.

Əliyeva L. Muğamın meracı : Alim Qasimov sənətinin gizli çalarları haqqında düşüncələr Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Bakı : Şərq-Qərb, 2017. - 168 s. : rəngli foto, foto ; 24 sm + 1 el. opt. disk (CD-DA)

Hacıyeva M. Azərbaycan muğam fəlsəfəsi Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Bakı : Şərq-Qərb, 2016. - 200 s.

Faiq N. Alim . - Bakı : 2007. - 112 s. : rəngli foto ; 24 sm + 1 el. opt. disk (DVD-ROM)

Zöhrabov R. Azərbaycan muğamları; Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Bakı : Təhsil, 2013. - 336 s.

Şərq bülbülü. - Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. İmişli rayon Mədəniyyət və Turizm şöbəsi. - Bakı : Yazıçı, 2010. - 146 s.

Musazadə R. Dügah dəstgahı . - Bakı : Adiloğlu, 2009. - 240 s.

Muğam ensiklopediyası. - Bakı: Tutu Uşaq Mədəniyyət Mərkəzi, 2008. - 215 s.

Əfəndiyeva R. Vətəndir Arifin səsi. - Bakı : Nurlan, 2006. - 192 s.

Aslanoğlu Ə. Muğam poetikası və idrak. - Bakı : Elm, 2004. - 300 s.

Muğam – dünənin, bu günün və gələcəyin musiqisi

(metodik vəsait)

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;

E-mail: info@clb.az

URL: www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika

Uşaq Kitabxanasında

çap olunmuşdur.

Sifariş: 28

Çapa imzalanmışdır: 14.05.2019

Tirajı: 100

Pulsuz